

Jan Zachwatowicz

Kształcenie konserwatorów na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej

---

Ochrona Zabytków 24/2 (93), 123-125

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KSZTAŁCENIE KONSERWATORÓW NA WYDZIALE ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

KONSERWACJA ZABYTKÓW W PROGRAMIE STUDIÓW

Od chwili utworzenia Wydziału Architektury w 1915 roku w programie studiów figuruje przedmiot „konserwacja zabytków”. Pierwszym i wieloletnim jego wykładowcą był arch. Jarosław Wojciechowski (zmarł w 1942 r.), następnie przez kilka lat po wojnie arch. Bruno Zborowski, a po nim objął wykłady Jan Zachwatowicz.

Zakres przedmiotu, wyrażony liczbą godzin w tygodniu, był i jest bardzo skromny: 2 godziny tygodniowo przez jeden semestr, czyli około 30 godzin wykładów. W ostatnich latach i ten zakres został zredukowany do 1 godziny wykładu w tygodniu i 1 godziny zajęć seminaryjnych i ćwiczeniowych. Przedmiot przypada na ostatnie semestry czwartego roku studiów (obecnie na VIII).

W ogólnym programie studiów konserwacja zabytków nigdy nie była traktowana jako przedmiot specjalizujący. Chodziło przede wszystkim o to, że architekt w wielu okolicznościach swej praktycznej działalności urbanistycznej lub architektonicznej często styka się z problemem zabytków, należy więc uświadomić go zawczasu co do wagi zabytków, jako dorobku kultury, podstawowych zasad ich ochrony i konserwacji oraz roli zabytków i zespołów zabytkowych w kształtowaniu nowych układów przestrzennych, wynikających z rozwoju miast.

Takie ujęcie przedmiotu znajduje odbicie w sposobie jego nauczania. O ile w okresie międzywojennym często omawiane były dokładnie poszczególne prace konserwatorskie lub restauratorskie, nawet z podaniem technicznych i technologicznych receptur, o tyle w okresie powojennym główny nacisk położono na problemy podstawowe, wynikające z nowej roli dóbr kultury w życiu społecznym. Wiąza się z tym zarówno sprawy ochrony zabytków, pojęć i zasad konserwatorskich, metod postępowania, jak form i zakresów włączenia za-

bytków w nurt społecznego życia, w szczególności zaś rewaloryzacji i adaptacji zespołów zabytkowych i historycznych ośrodków miast.

Towarzyszące wykładom ćwiczenia polegają na szkicowym opracowaniu bądź adaptacji do nowej funkcji niewielkiego obiektu, bądź na nowym zagospodarowaniu dla potrzeb turystycznych otoczenia danego obiektu, np. ruiny zamku. Uczy to drogi współżycia dawnego i nowego, widzenia problemów zabytkowych okiem współczesnego (kulturalnego) architekta.

Z uwagi na to, że problemy zabytków występują niekiedy w pracach dyplomowych w programie studiów ostatnich lat, przewidziane są w grupie przedmiotów specjalistycznych do wyboru przez dyplomantów również dodatkowe wykłady z zagadnień konserwatorskich w zakresie 30 godzin.

W okresie międzywojennym dyplomy o tematyce związanej z zabytkami były bardzo nieliczne, chociaż dziwnym trafem drugim architektem, który otrzymał dyplom na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej w 1921 roku był Tymoteusz Sawicki (późniejszy konserwator) właśnie za projekt konserwacji murów obronnych Starego Miasta w Warszawie.

Po wojnie liczba dyplomów w tym zakresie wzrosła, co nie znaczy, że dyplomanci podejmujący tematy „konserwatorskie” poświęcili się temu problemowi w swej dalszej działalności. M. in. takie dyplomy wykonali pod moim kierunkiem arch. arch. Marian Sulikowski, Kazimierz Piechotka, Adolf Ciborowski i inni. W ostatnich latach liczba dyplomantów podejmujących tematy związane z ochroną i konserwacją zabytków wzrasta i część z nich pracuje z powodzeniem w tej dziedzinie.

W wielkich problemach gospodarczo-społecznych naszego kraju i wynikających z nich zadań urbanistycznych i architektonicznych zagadnienia ochrony i konserwacji zabytków mają właściwą im rangę. Stąd też w kształceniu architektów nie może zabraknąć elementu

uświadomienia w sprawach związanych z tym zagadnieniem i nawet w obecnym małym zakresie przedmiot „konserwacja zabytków” powinien być w programie studiów utrzymany. Tego wymaga niezbędny zakres kultury architekta i w konsekwencji dobro polskiej kultury narodowej.

Odmiennym problemem jest kształcenie lub doksztalcanie specjalistyczne w zakresie ochrony i konserwacji zabytków na studiach podyplomowych, dotyczące wprawdzie również i architektów, lecz także przedstawicieli innych zawodów czynnych w dziedzinie konserwacji zabytków.

STUDIUM PODYPLOMOWE KONSERWACJI ZABYTKÓW

W wielkim dziele ochrony dóbr kultury, w opiece nad zabytkami, w konserwacji, adaptacji i rewaloryzacji zabytków i zespołów zabytkowych uczestniczy liczna rzesza ludzi o różnych specjalnościach zawodowych i kwalifikacjach. Ta dość szeroka skala specjalności wynika ze specyfiki zadań konserwatorskich, obejmujących zarówno problemy naukowo-badawcze, wymagające odpowiedniego przygotowania w zakresie archeologii, historii sztuki i architektury, problemy architektoniczne i urbanistyczne, jak i techniczno-konstrukcyjne, technologiczne, fizykochemiczne i biologiczne, wymagające specjalistów z odpowiednich dyscyplin naukowych. Przy tej różnorodności problemów i metod konieczne jest również jednoczące wszystkich specjalistów zrozumienie istotnych treści stojących przed nimi zadań — podstawowych zasad ochrony i konserwacji zabytków. Jedynie na drodze pełnego ogólnego i wzajemnego zrozumienia można osiągnąć wysoki poziom podejmowanych i realizowanych zadań konserwatorskich. Aby to osiągnąć konieczne było, postulowane od dawna, stworzenie możliwości uzupełniania wiedzy osób czynnych w zakresie konserwacji zabytków zarówno w dziedzinie problemów ogólnych, podstawowych zasad ochrony i konserwacji, jak i zagadnień specjalnych w szerokim zakresie dyscyplin współdziałających. Czynnici obecnie w dziedzinie ochrony i konserwacji zabytków historycy sztuki i architekci w czasie studiów zapoznawani są z tą problematyką w sposób ogólnikowy. Tak cenni specjaliści jak konstruktorzy, chemicy, biologowie w ogóle nie stykają się w czasie studiów z zagadnieniami konserwatorskimi. Absolwenci wydziałów konserwatorskich Akademii Sztuk Pięknych otrzymują wykształcenie specjalistyczne w zakresie konserwacji malarstwa i rzeźby. Jediną uczelnią dającą szeroki zakres wiedzy konserwatorskiej jest Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, którego absolwenci są dobrze przygotowani do zadań służby konserwatorskiej.

W tych warunkach konieczność doszkalania personelu fachowego zarówno administracyjnych służb konserwatorskich, jak i różnych działów przedsiębiorstwa Pracowni Konserwacji Zabytków, była od dawna palącą koniecznością. Niestety powołanie specjalnego Studium Konserwatorskiego jako Studium podyplomowego napotykało przez lata na opory i dopiero w marcu 1970 roku Studium takie zostało utworzone przy Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

Studium jest dwuletnie, oparte na systemie przyjętym dla innych studiów podyplomowych dla pracujących. Zajęcia prowadzone są przez tydzień w każdym miesiącu roku akademickiego. Ogólna liczba programowych zajęć wynosi 900 godzin, łącznie z towarzyszącymi ćwiczeniami i pracami projektowo-konserwatorskimi. Program obejmuje dość znaczną liczbę tematów szczegółowych ujętych w grupy zagadnień.

I. Teoria konserwacji zabytków, obejmująca ewolucję myśli konserwatorskiej oraz obecnie przyjęte tezy i pojęcia.

II. Historia budownictwa w Polsce, obejmująca zarówno repetytorium historii architektury polskiej, jak i historię techniki budowlanej. W dziale tym mieszczą się wszystkie dzieła nieruchome uznawane za zabytki (w tym również ogrody). Specjalną uwagę poświęcono przy tym elementom i detalom zarówno architektonicznym, jak i technicznym. Uwzględniono tu również historię meblarstwa.

III. Metodyka badań, obejmująca metody badań historycznych, archeologicznych i architektonicznych. Uwzględniono również informację o metodach badań laboratoryjnych dla zagadnień technologicznych.

IV. Dokumentacja pomiarowa i fotograficzna, obejmująca metody inwentaryzacji i pomiarów geodezyjnych, fotogrametrii, dokumentacji fotograficznej (w tym również fotografii lotniczej).

V. Problemy techniczne konserwacji zabytków. Ten obszerny dział zaznajamia z przyczynami uszkodzeń i zniszczeń obiektów zabytkowych zarówno w zakresie struktury, jak i substancji, a następnie z metodami zabezpieczeń i konserwacji. Obejmuje wszystkie rodzaje zjawisk, różne materiały oraz elementy budowlane. Obejmuje również sprawy zabezpieczeń przed szkodliwymi drganiem (wibracją) oraz bezpieczeństwo pożarowe.

VI. Zakresy prac konserwatorskich. Wychodząc z podstawowych tez konserwatorskich w dziale tym przedstawione są zakresy i metody prac konserwatorskich, restauratorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych. Omawiane są również zagadnienia instalacyjne (ogrzewanie, oświetlenie, sanitarium). Ujęte są też problemy turystycznej roli zabytków, ich prezentacji i urządzeń z tym związanych (informacja, ekspozycja; lapidaria, muzea na otwartym powie-

trzu). Wreszcie sprawy dokumentacji i wykonawstwa konserwatorskiego.

VII. Rewaloryzacja historycznych miast. Istotny dział obejmujący problematykę urbanistyczną w skali planu ogólnego i szczegółowego, programowanie, zagadnienia komunikacyjne i techniczne oraz etapy i metody realizacyjne.

VIII. Ochrona krajobrazu, obejmująca zagadnienie ochrony krajobrazu naturalnego oraz konserwatorskie i restytucyjne zagadnienia parków i ogrodów.

IX. Zagadnienia prawne i organizacyjne, obejmujące prawo budowlane, ustawę o ochronie dóbr kultury oraz inne akty prawne krajowe i międzynarodowe związane z ochroną zabytków i zespołów zabytkowych. Organizacja służby konserwatorskiej oraz wykonawstwa (PKZ).

X. Projektowanie konserwatorskie. Ten dział stanowi domenę własnej pracy uczestników studium na tematach o stopniowym wzroście trudności (trwała ruina, adaptacja obiektu, rewaloryzacja małego zespołu urbanistycznego). Z uwagi na udział w studium osób o różnym przygotowaniu, prace wykonywane są w zespołach i następnie wspólnie omawiane i dyskutowane. Dotychczasowe doświadczenia studium wykazały, że metoda jest skuteczna i również osoby, które nigdy nie miały do czynienia z projektowaniem włączają się skutecznie do nowych dla nich metod myślenia i widzenia przestrzennego.

Na zakończenie Studium przewidziany jest projekt dyplomowy, którego zakres i charakter będzie dostosowany do charakteru zawodu uczestnika Studium, ewentualnie może być również wykonany jako praca zespołowa. Szereg zajęć na Studium prowadzonych jest

bezpośrednio na obiektach (np. badania archeologiczne i architektoniczne) w laboratoriach lub na terenie robót konserwatorskich. Oczywiście omówiony wyżej program Studium w konfrontacji z doświadczeniem narastającym w czasie jego realizacji i wnioskami uczestników Studium będzie ulegał modyfikacjom, a metody prezentowania zagadnień — udoskonaleniom.

Z uwagi na wielką różnorodność objętej programem problematyki, personel pedagogiczny Studium stanowią specjaliści z różnych dziedzin, rekrutujący się z różnych, w tym również pozawarszawskich środowisk naukowych. Uczestnicy obecnie biegnącego kursu Studium podyplomowego, w liczbie około trzydziestu, są to przede wszystkim pracownicy różnych oddziałów PKZ. Pracownikom służby konserwatorskiej, zarówno na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim, uczęszczanie na Studium jest niesłusznie utrudniane.

Na Wydziale Architektury opiekę nad studium sprawuje Instytut Podstaw Rozwoju Architektury, a kierownikiem Studium jest doc. dr Andrzej Gruszecki.

Należy podkreślić dużą pomoc organizacyjną okazywaną Studium przez przedsiębiorstwo Pracownie Konserwacji Zabytków, które doceniło jego znaczenie dla osiągnięcia coraz wyższego poziomu prac konserwatorskich i przyczyniło się do jego powstania.

prof. dr hab. Jan Zachwatowicz

THE TRAINING OF RESTORERS AT THE FACULTY OF ARCHITECTURE, TECHNICAL UNIVERSITY, WARSAW

In curricula of studies at the Faculty of Architecture, Technical University, Warsaw from its beginnings dating back to 1915 up to the present day has been included as subject the conservation of monuments with a total of about 30 hours of lectures in the course of the fourth year. These lectures have as their general purpose to make the future architect familiar with problems of conservation of monuments and also with those connected with their adaptation to requirements of modern life. A specialized training in this field is being conducted within the Faculty in form of post-graduation courses of conservation which have been made accessible not only for architects but also for those representing other disciplines

and through their everyday professional work linked with problems of monument protection.

The curriculum of this two-year course covers the following lines: theory of conservation of monuments, history of building art in Poland, methodology of investigations, survey and photographic records, technical problems involved in conservation of monuments, the scope of restorers work, revaluation of historical centres of towns, landscape protection, legal and organizational problems.

The above courses have been started in 1970 and it is likely that their curriculum will be subjected to some modifications as a result of experiences gathered.